

УДК 373.5.04:316.61]:81'243(075)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-3\(186\)-53-56](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-3(186)-53-56)

Казачінер Олена

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-4842-3857>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ПІДРУЧНИКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ЯКИМ ЙОМУ БУТИ?

А Розроблено критерії, за якими можна встановити, чи відповідатиме підручник з іноземної мови концептуальним положенням інклюзивної освіти, а також основні тенденції її реалізації в них. Обґрунтовано, що засобами іноземної мови, зокрема через підручники вчитель має ознайомлювати учнів з різноманітним оточуючим світом. Визначено необхідність перегляду підходів щодо створення інклюзивного складника в сучасних підручниках. Відповідно до цього здійснено короткий огляд наявних сучасних підручників з іноземної (англійської) мови.

Ключові слова: підручник з іноземних мов; сучасний підручник; інклюзивна освіта; інклюзивне навчання

Постановка проблеми. Прийняття Концепції «Нова українська школа» висуває вимоги щодо перегляду форм, методів і засобів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти, зокрема підручників. Інклюзивна освіта стала нині світовою тенденцією реформи освіти як в Україні, так і в світі в цілому. Тому доцільним є реалізація провідних положень інклюзивного навчання в сучасних підручниках як засобах навчання школярів. Особливої уваги, на нашу думку, потребує перегляд та аналіз шкільних підручників із іноземної, зокрема англійської мови, оскільки цей предмет є одним із основних, що сприяє розвитку комунікативної, полікультурної та життєвої компетентності учнів у цілому. Засобами іноземної мови, зокрема через підручники вчитель має ознайомлювати учнів з оточуючим світом, а саме з тим, що люди бувають різними: деякі мають надзвичайні здібності, таланти, деякі мають особливі освітні потреби, проте рівні права на здобуття освіти, деякі мають інший колір шкіри, волосся, очей, високі або низькі, і до всіх людей без виключення потрібно ставитися з повагою та добротою.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Серед відомих дослідників проблеми підручникотворення можна виділити таких науковців, як П. Бех, І. Бім, Н. Басай, Н. Бібік, О. Гузь, В. Мадзігон, В. Плахотник, В. Редько [4; 5], П. Скетон, Г. Віддоусон, К. Віллінг та ін., які у своїх працях звертались до проблем конструювання змісту, визначення критеріїв і вимог до підручників із іноземних мов, апробації навчальних матеріалів тощо. Не залишились поза увагою науковців створення нових концепцій шкільних підручників (Н. Басай, В. Буренко, Л. Калініна, І. Самойлюкевич,

О. Карп'юк, А. Несвіт, М. Сидоренко та ін.), концептуальні положення оцінювання якості шкільних підручників (Л. Биркун, Н. Буринська, Т. Лукіна та ін.), проблема укладання шкільних підручників та виявлення недоліків (О. Коломінова, К. Рожер'єр, Л. Петько, О. Тарнопольський та ін.). У вітчизняних часописах «Проблеми сучасного підручника», «Іноземні мови», «Іноземні мови в навчальних закладах» учителі, методисти, науковці, автори підручників висвітлюють власні концепції, шукають нові підходи, шляхи розв'язання проблеми створення сучасного ефективного шкільного підручника з іноземної мови, аналізують існуючі тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Таким чином, постає нагальне питання щодо висвітлення особливостей побудови сучасних підручників з іноземної (зокрема англійської) мови щодо реалізації в них положень інклюзивної освіти.

Мета статті полягає у розробленні критеріїв, за якими можна встановити, чи відповідатиме підручник з іноземної мови концептуальним положенням інклюзивної освіти, а також основних тенденцій її реалізації в них. Крім того, метою статті є здійснення короткого огляду наявних сучасних підручників з іноземної (англійської) мови із позиції реалізації в них провідних ідей інклюзивної освіти.

Викладення основного матеріалу. У дослідженні Т. Капелюшної [3] здійснена спроба розглянути алгоритм аналізу шкільного підручника з англійської мови для подальшого застосування навичок аналізу на практиці, а також при виборі підручника для роботи в школі, враховуючи

його недоліки та переваги. Для аналізу були запропоновані текстові та позатекстові матеріали; принципи добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного, інформаційного матеріалу; відповідність матеріалу тенденціям оновлення змісту навчання іноземних мов; мовний матеріал; мовленнєвий матеріал; відповідність сучасним підходам вивчення іноземної мови тощо.

Г. Розлуцькою [6] розкрито полікультурну спрямованість змісту шкільної освіти у вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці; з'ясовано основні чинники, що сприяли українському підручникотворенню (соціально-економічний, суспільно-політичний, культурно-освітній тощо) в Закарпатті (1919–1939 рр.).

Дидактичні основи побудови підручників із різних предметів шкільного циклу в певні часові періоди було досліджено Л. Височан [1], І. Смагіним [7] та ін. У розвідці К. Тимчук [8] виявлено особливості поглядів на структуру, підходи та вимоги до побудови підручників з іноземних мов для середніх загальноосвітніх шкіл України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Розглянуті погляди минулого, проаналізовано під кутом зору сучасності з урахуванням нових досягнень і тенденцій у галузі педагогіки й дидактики, а також завдань, які висуває суспільство та держава перед школою до процесу опанування іноземною мовою.

Автор зазначає, що можна прослідкувати, коли саме з'являються або набувають розвитку окремі ідеї стосовно концепції підручника з іноземних мов.

У 60-х роках ХІХ ст., наприклад, досить чітко простежувалася тенденція зародження лінгвокраїнознавства, яка набула піку своєї актуальності лише на початку ХХІ ст.

У 70-х роках автори надавали перевагу поділу навчального матеріалу за півріччями, а не чвертями та наголошували на необхідності в структурі підручника посторінкових зносок та обов'язкових ілюстрацій.

У кінці 80-х років на сторінках підручників з іноземних мов зародився проблемний метод навчання.

90-ті роки – початок ХХІ ст. – це роки становлення процесу підручникотворення в Україні.

Б. Фуртак [9] наголошувала, що авторам австрійського підручника вдалося подати зміст ширше та на вищому теоретичному рівні, ніж в українських підручниках: диференційованість змісту не тільки на рівні завдань, а й на теоретичному рівні; широка інтегрованість змісту підручника з іншими дисциплінами, а також те, що автори австрійських підручників приділили більшу увагу, ніж автори відповідних українських підручників, їхній гуманістичній спрямованості, забезпеченню діяльнісного підходу учнів до навчання, їхньому особистому зростанню.

На сучасному етапі стрімкого розвитку технологій виникла потреба у проектуванні комп'ютерного підручника як ефективного засобу навчання, теоретичному обґрунтуванні дидактичних засад створення такого виду підручника на основі аналізу його дидактичних функцій та

засобів їхньої реалізації, що було здійснено в дослідженні Л. Гризун [2]. На базі функціонального підходу авторкою обґрунтовано й розроблено структурно-функціональну модель комп'ютерного підручника, визначено його сутність та особливості, проведено аналіз засобів реалізації дидактичних функцій, визначено провідні функції комп'ютерного підручника, виділено критерії його оцінювання як засобу навчання.

Короткий огляд наявних сучасних підручників з іноземної (англійської) мови свідчить про те, що навчально-методичні комплекси здебільшого сприяють соціалізації учнів, ознайомлюють їх із навколишнім світом, розвитку комунікативної, полікультурної, життєвої компетентності школярів у цілому, розширюють їхній світогляд. Проте аналіз із позиції реалізації в підручниках провідних ідей інклюзивної освіти дозволяє стверджувати, що це є, на жаль, слабкою ланкою навчально-методичних комплексів, зокрема автентичних.

Так, наприклад, «*Captain Jack*» (автори Jill Leighton, Sandie Mouro) – сучасний 3-рівневий курс англійської мови для дітей віком від трьох років. Головний герой курсу – веселий папуга Капітан Джек. Разом з ним та його друзями діти знайомляться з першими англійськими словами та пізнають світ навколо [10].

«*Way Ahead for Ukraine*» (автори Printha Ellis, Mary Bowen) – 4-рівневий підручник для загальноосвітніх шкіл (2 години на тиждень) (початкова школа), створений відповідно до нової програми. Особистісно орієнтований та діяльнісний підходи до навчання англійської мови дозволяють повністю розкрити творчий потенціал дитини. Курс сприяє розвитку навичок, необхідних у ХХІ ст. – критичного мислення, творчості, навичок спілкування та співпраці.

Навчальний курс «*Story Central*» (автори Viv Lambert, Mo Choy, Angela Lla Nas, Libby Williams) для початкової школи розвиває любов до навчання за допомогою оповідань, допомагає учням легко спілкуватися та розвиває навички, необхідні як у класі, так і за його межами.

«*Beyond*» – шестирівневий курс для підлітків, в основі якого комплексна програма розвитку комунікативних умінь та навичок і універсальних навчальних дій [10].

Основні характеристики курсу: поступове набуття необхідних умінь і навичок, а також їх застосування в реальних ситуаціях спілкування; урок *Life skills* в кожному розділі – це можливість розвинути критичне мислення, соціокультурну компетенцію, навички успішної співпраці та багато іншого; два блоки відеоматеріалів *Speaking videos* та *Moving Picture videos* роблять сторінки підручника інтерактивними; онлайн-ресурси на платформі *Big Tree* надають можливість навчатися в будь-якому місці й у будь-який час; *Online Workbook* дозволяє здійснити автоматичний моніторинг роботи учнів

Результати дослідження полягають у визначенні нами критеріїв, за якими можна встановити, чи відповідає тиме підручник з іноземної мови концептуальним поло-

женням інклюзивної освіти, а також основних тенденцій її реалізації в них:

1) Наявність у підручниках цікавих *текстів* різних рівнів складності *про життя дітей / людей із особливостями розвитку, та завдань до них*. Це можуть бути як уривки з авторських творів, просто вигадані тексти, так і пісні, вірші, інтерв'ю, діалоги з такими людьми тощо.

2) Передбачення авторами підручників *завдань, які сприяють реалізації полікультурного виховання* (тексти, твори про країни світу, видатних людей, традиції, звичаї, культуру країн тощо), що сприятиме вихованню в учнів толерантності та поваги до людей різних національностей.

3) Наявність у підручниках *завдань, які сприяють реалізації сімейного виховання* (матеріали про традиції та звичаї родини, стосунки між дітьми, між дорослими та дітьми).

4) Передбачення авторами підручників *завдань, що сприяють формуванню правильної іншомовної вимови* (це можуть бути скоромовки, лічилки, вірші, пісні, завдання для пальчикової, дихальної, зорової гімнастики), адже більшість дітей із особливими освітніми потребами мають різноманітні порушення мовлення, що негативно впливає на процес оволодіння ними навичками мовленнєвої діяльності).

5) Наявність у підручниках *завдань, які передбачають розвиток здоров'язбережувальної компетентності учнів*.

6) Передбачення авторами підручників розроблення завдань, які враховують:

– стилі навчання учнів (аудіальний, візуальний, кінестетичний);

– різний рівень завдань для оволодіння іншомовним матеріалом (для учнів, які швидко все виконують і добре встигають; для середніх учнів та учнів, які відчувають ускладнення при вивченні іноземної мови);

– освітні потреби учнів (можливість адаптації або модифікації одного й того ж завдання – конкретні вказівки в книзі для вчителя; можливість збільшити або зменшити розмір шрифту тексту, якщо дитина (в тому числі й слабозора) працює з електронним додатком до підручника, можливість прослухати текст у прискореному або уповільненому темпі з можливістю його регулювання (для слабозорих і з порушеннями слуху) або прочитати його у вигляді піктограм (для слабочуючих або з вадами мовлення);

– способи подання нового навчального мовного та мовленнєвого матеріалу, адже для кожної особливої освітньої потреби ці способи є різними.

Звичайно, в одному підручнику передбачити наявність усього цього комплексу завдань у повному обсязі неможливо. Проте автори, які створюють зараз або створюватимуть у майбутньому підручники з іноземної мови нового покоління, все ж таки мають спиратися на виділені критерії та враховувати їх із метою забезпечення рівного доступу до вивчення цього предмету дітьми, які мають особливі

освітні потреби та навчаються разом із однолітками типового розвитку.

Висновки з даного дослідження. Усе сказане вище дозволило нам дійти висновку про те, що сучасні підручники з іноземної мови, в тому числі й ті, що розроблені відповідно до чинних нових програм Міністерства освіти і науки України, не повною мірою відповідають концептуальним положенням інклюзивної освіти. Вони сприяють розвитку комунікативної, полікультурної та життєвої компетентності учнів у цілому, соціалізації дітей, розширюють їхній кругозір, проте в них бракує завдань, що містять основні тенденції реалізації інклюзії в суспільстві.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в перегляді науково-педагогічних і методичних підходів щодо створення інклюзивного складника у сучасних підручниках. Автори, які створюють зараз або створюватимуть у майбутньому підручники з іноземної мови нового покоління, мають сприяти забезпеченню за їх допомогою рівного доступу до вивчення цього предмета дітьми, які мають особливі освітні потреби, та навчаються разом із однолітками типового розвитку.

Список використаних джерел

1. Височан Л. М. Дидактичні основи побудови підручників з природничо-математичних дисциплін для початкових шкіл України (1958–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
2. Гризун Л. Е. Дидактичні основи створення сучасного комп'ютерного підручника : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 20 с.
3. Капелюшна Т. Аналіз шкільних підручників з англійської мови. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/3206/1/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D1%88%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%205.pdf> (дата звернення: 12.04.2019)
4. Редько В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. *Рідна школа*. 2010. № 11. С. 23–32. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_11_6 (дата звернення: 12.04.2019)
5. Редько В. Г. Підручник з іноземної мови як засіб оволодіння учнями досвідом самостійної діяльності: результати моніторингу. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 2. С. 92–102. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrj_2015_2_10 (дата звернення: 12.04.2019)
6. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2006. 19 с.
7. Смагін І. І. Методичні засади створення і функціонування підручників із суспільствознавчих предметів у загальноосвітній школі України (1920–1990 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 40 с.
8. Тимчук К. М. Ретроспектива поглядів на структуру та підходи до побудови підручників з іноземних мов другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2012. Вип. 65. С. 156–161. URL : http://library.zu.edu.ua/doc/visnuk/VZhDU_2012_65_32.pdf (дата звернення: 12.04.2019)
9. Фуртак Б. Л. Структурування змісту в сучасних австрійських і українських підручниках з математики і фізики для середньої школи (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2001. 20 с.
10. MacMillan. ELT Catalogue. URL:<https://www.macmillanukraine.com/catalogue/1/28651/> (дата звернення: 13.04.2019)

Дата подання до редакції
авторського оригіналу: 13.04.2019

Казачинер Елена. Реализация положений инклюзивного образования в современном учебнике по иностранному языку: каким ему быть?

Ⓐ Разработаны критерии, по которым можно установить, отвечает ли учебник по иностранному языку концептуальным положениям инклюзивного образования, а также основным тенденциям его реализации в них. Обосновано, что средствами иностранного языка, в частности с помощью учебников учитель должен знакомить учащихся с многообразием окружающего мира. Определена необходимость пересмотра подходов к созданию инклюзивной составляющей в современных учебниках. В соответствии с этим осуществлён краткий обзор имеющихся современных учебников по иностранному (английскому) языку.

Ключевые слова: учебник по иностранным языкам; современный учебник; инклюзивное образование; инклюзивное обучение

Kazachyner Olena. Implementation of Inclusive Education Provisions in a Modern Foreign Language Textbook: What Kind of Should It Be?

Ⓐ In the paper criteria for determining whether the foreign language textbook will respond to the conceptual provisions of inclusive education were singled out, as well as the main tendencies of its implementation in them. It is substantiated that by language aids, in particular through textbooks, the teacher should familiarize students with the diversity of the surrounding world. The necessity of reviewing the approaches to the creation of an inclusive component in modern textbooks is determined. Accordingly, a brief overview of available contemporary textbooks in foreign (English) language has been made.

Key words: foreign language course book; modern course book; inclusive education; inclusive teaching

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання мов і літератури КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

E-mail: elena.kazachiner@gmail.com